

Udmurdi hällilaul: veel kord esmaallika probleemist

Irina Nurijeva

Venemaa Teaduste Akadeemia Uurali osakonna
Udmurdi Föderaalse uurimiskeskuse
udmurdi ajaloo, keele ja kirjanduse instituudi juhtivteadur
nurieva-59@mail.ru

Teesid: Udmurdi hällilaulude žanr sattus muusikateadlaste tähelepanu alla üsna hilja. Alates 1980. aastate lõpust tehtud hällilaulude salvestused on näidanud ühe laulu eri variantide üleüldist levikut. Pärast pikka arutelu jõudsid filoloogid järeldusele, et poeetilise teksti autor on udmurdi valgustaja Grigori Vereštšagin (1851–1930). Loo meloodia, rütmi ja kompositsioonilise ülesehituse iseärasused võimaldavad rääkida ka viisi autorsusest, mitte folkloorsest päritolust.

Artiklis käsitletakse udmurdi hällilaulu “*Tšagör, tšagör dödöke*” (“Hall, hall tuvi”) viisi võimaliku autori küsimust.

Märksõnad: Kuzebai Gerd, udmurdi folkloor, udmurdi hällilaul, Grigori Vereštšagin

Sissejuhatus

Udmurdi pärimusmuusika uurimine, mille ajalugu ulatub umbes 140 aasta taha, ei ole alati olnud süstemaatiline. Udmurdi muusikud ja folkloristid seadsid erinevatel ajalooperioodidel esikohale erinevad stiilikihistused: näiteks 1920. aastatel keeldusid kogujad sihilikult salvestamast arhailiste rituaalidega seotud laule, seostades neid udmurdi rahva möödunud “pimeda ja mõtestamata” eluga (Tšurakova 1989: 54). Prioriteediks olid “uued” laulud sotsialismi ehitamisest, kommunistlikust parteist jne. 1930. aastatel salvestatud rituaalsed laulud avaldati alles 1980. aastatel. Just siis tekkis udmurdi folkloristidel uurimishuvi selle pärimuses siiani aktiivselt toimiva arhailise udmurdi folkloorikihi vastu, ja just siis tühistati nende avaldamise vaikivad keelud. Sellest ajast peale hakkasid Udmurdi teadlased folklooriekspeditsioonidel salvestama hällilaulu koos rituaalsete viisidega (Boikova & Vladõkina 1992; Nurijeva 2004; Anisimov & Veršinina *et al.* 2011; Veršinina & Vladõkina 2014). Udmurdi rituaallaulude rikkalik kiht on aga hällilaulude tagasihoidliku žanri teatud määral varju jätnud, mistõttu on need rituaallauludega võrreldes endiselt uurimishuvide äärealas.

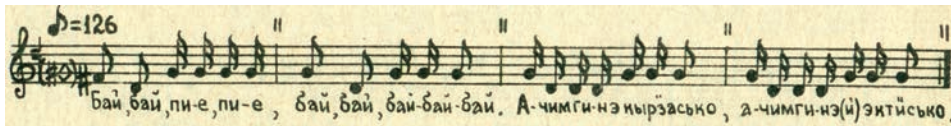
Samas näitasid hällilaulude esitusviisi vaatlused välitöödel ja avaldatud laulunäidiste analüüs, et liik on huvitav ja mitmestiililine. Lisaks on mitmes näites täheldatavad ilmsed autoriloomingu jooned, mis üldiselt raskendab hällilaulu määratlemist traditsioonilise žanrina udmurdi folkloori žanrisüsteemis. Selle artikli eesmärk on anda üldine kirjeldus udmurdi hällilauludest ja selgitada hällilaulu “*Tšagör, tšagör dödöke*” (“Hall, hall tuvike”) autorsust.

Artikli allikateks olid erinevatel aastatel (1925–2014) Iževskis ilmunud udmurdi rahvalaulude kogumikud ja autori välitööd. Uurimistöös kasutati võrdlevat ajaloolist ja tekstianalüüsi.

Hällilaulud-improvisatsioonid

Udmurdi hällilaulud jagunevad kaheks muusikaliseks ja stiililiseks rühmaks. Esimene, nagu paljudel soome-ugri rahvastel, sisaldab improviseeritud laule – laulufolkloori kõige arhailisemat kihti. Improviseeritud udmurdi hällilaulud on spontaansed rütmilised ja meloodilised intonatsioonid, mis on iseloomulikud lapse rahustamiseks/uinutamiseks mõeldud viisidele. Improviseeritud hällilauludes pole kuigi mitmekesist intonatsiooni. Sõltuvalt esinejate meloodilisest kujutlusvõimest võib meloodia põhineda ühe või kahe heli kordusel või kujutada lihtsat intonatsiooniliini. Neid improviseeritud hällilaule ühendab kahejalalise värsimõõdu õõtsuv intonatsioon. Improviseeritud on ka hällilaulu tekst, mis võib kujutada üksikute fraaside, sõnade või silpide kombinatsiooni.

Noodinäide 1. Nunõ vettan gur. Hällilaul (Udmurdi Vabariigi Alnaši rajooni Kuzebajevo küla, esitas Jekaterina Zjambekova, snd 1918)

Bai, bai, pije, pije,

Bai, bai, bai, bai, bai.

Atšim gine kōrdzh'as'ko,

Atšim gine(j) ektis'ko.

(Boikova & Vladõkina 1992: 117)

Bai, bai, mu pojake, mu pojake,

Bai, bai, bai, bai, bai.

Ise ma laulan,

Ise ka tantsin.

Noodinäide 2. Nunõ vettan gur. Hällilaul (Udmurdi Vabariigi Malaja Purga rajoon, Staraja Burožikja küla, esitas Anisja Andrejeva, snd 1922)

Ѕи-ли - а - ли, а - ли - лё, а - ли - а - ли - а - ли - лё, Ѕи-ли - а - ли - а - ли - лё.

Ѕи-ли - а - ли, а - ли - лё, а - ли - а - ли - а - ли - лё, Ѕи-ли - а - ли - а - ли - лё.

Dzh'ili-ali, ali-ljo, ali-ali-ali-ljo.
Dzh'ili-ali, ali-ljo, ali-ali-ali-ljo.
(Veršinina & Vladõkina 2014: 213)

“Tšagõr, tšagõr dõdõke” (“Hall, hall tuvike”): luuletuse autorluse poleemika

Rahvaluuleekspeditsioonidel laulsid lauljad sagedamini teist – populaarsemat ja tuntumat hällilaulu, mis põhines udmurdi koolitaja, etnograafi, kirjaniku, säravate etnograafiliste teoste autori Grigori Vereštšagini (1851–1930) värssidel “Tšagõr, tšagõr dõdõke” värssidel (“Hall, hall tuvike”), mille kõik variandid moodustavad teise rühma. Seda on salvestatud kõigis udmurtide elupaikades ja see on peaaegu tõrjunud välja kohalikud improviseeritud hällilaulud. Hällilaulu muusikaline ja stiililine analüüs näitas, et erinevalt improviseeritud hällilauludest on see lugu stiililt hiline: melodiat laudakse laias vahemikus, hüpetega seksti ja septimisse, põgusate kõrvalekalletega paralleelsesesse helistikku, laulu vormi iseloomustab selge perioodiline struktuur viitega harmoonilisele saatele. Samas tänu üldisele intonatsioonimuustrile (tertsiaarsed õõtsumised, laiade hüpete täitmine langeva võrdsustava käiguga) ja ühtlasele kahepoolsele rütmile (hälli õõtsumise rütmile) vastab viis hällilaulu põhifunktsioonile.

Noodinäide 3. Nunõ vettan. Hällilaul (Mari Eli Vabariigi Mari-Tureki rajooni Sizneri küla, esitasid Dina Ovtšinnikova, snd 1955; Anna Romanova, snd 1914; Anna Romanova, snd 1927; Anna Jevstafjeva, snd 1933; Jelena Romanova, snd 1957, Nadežda Romanova, snd 1965)

♩ = 70

ча - тыр ча - тыр ды - ды - кэ ма - лы шы - дэ жо - бае' - код
 ча - бэр ши - йэ му - со - йэ ма - лы йа - лан бб'р - дис' - код
 ит' ит' ну - шы - йэ зар - ии бу - то - рэ
 ит' ит' ну - шы - йэ зар - ии бу - то - рэ
 биэ - зым бу - лог тир ку - тод гэ - лэ мы - пот кыр - за - са

Tšagõr, tsagõr dõdõke,
Malõ põdde žobas'kod?
Tšeber pije, musoje,
Malõ jalan bõrdis'kod?
Iz', iz', nunõje, zarni bugore.
 (Nurijeva 2004: 253)

Hall, hall, mu tuvike,
 Miks sa jalad määrisid
 Mu ilus pojake, mu armas,
 Miks kogu aeg nutad?
 Maga, maga, lapsuke, kullapallike.

Laulu tekst on pälvitud filoloogide ja kirjandusteadlaste tähelepanu, kes püüavad välja selgitada värsside autorit. Luuletuse “Hall, hall tuvike” avaldas Vereštšagin 1889. aastal raamatus “Vjatka kubermangu Sarapuli maakonna votjakid” (“*Votjaki Sarapul'skogo ujezda Vjatskoi gubernii*”) (Vereštšagin 1996: 50). Laulu tekstile lisatud autori märkus, mis hilisemaid uurijaid ilmselgelt segadusse ajas, pidi seda esitama rahvalikuna: “Üsna harva kuulete hällilaulu votjaki emalt, kes last magama paneb. Ühes kohas kuulsime sellist hällilaulu”.

<i>Tšagör, tšagör dödöke!</i>	Hall, hall tuvike!
<i>Malõ pödde žobas'kod?</i>	Miks jalakesi määrid?
<i>Tšeber pije, gödöke!</i>	Pojake väike, ilus poiss!
<i>Malõ jalan bördis'kod?</i>	Miks, lapsuke aina nutad?

<i>Baddzh'öm budod – tir bas'tod,</i>	Kasvad suureks – võtad kirve,
<i>Sike monod kõrdzh'asa;</i>	Lähed lauluga metsa;
<i>Džužõt kõzez us'kötod,</i>	Langetad suure puu,
<i>Žadjod, pude korasa.</i>	Raiud ja väsid.

<i>Mõnam böroz as pöro,</i>	Ma lõpetan oma soperdise.
<i>Tone vitjo žaljasa.</i>	Jään sind haletsedes ootama.
<i>Šundõ vas'koz sik s'örõ,</i>	Loojub päike metsa taha,
<i>Gurte bertod žad'õsa.</i>	Sina väsid, tuled tagasi.

<i>Sjudo tone tabanen,</i>	Küpsetan sulle pärmipannkooke,
<i>Jõrde vjõn vjõjasa.</i>	Võiga määrin pead.
<i>Juod mušsur tšetšõjen,</i>	Jood sa õlut meega,
<i>Mumi pöz'tiz šuõsa.</i>	Ütled, ema keetis.

<i>Tšagör, tšagör dödöke!</i>	Hall, hall, tuvike!
<i>Malõ pödde žobas'kod?</i>	Miks jalakesi määrid?
<i>Tšeber pije, gödöke!</i>	Pojakene, kaunike!
<i>Malõ jalan bördis'kod?</i>	Miks, lapsukene aina nutad?

(Vereštšagin 1996: 50)

Hiljem Vereštšagini autorluse küsimuses puhkenud tuline arutelu kestis mitu aastakümnet. Filoloogide kõrgeenenud tähelepanu luuletusele oli tingitud udmurdi kirjanduse ajaloo seisukohalt oluline fakt – dateerimine. Pikka aega – kuni udmurdi kirjandusteadlased tundsid udmurdi algtekstina ära 1769. aastal ilmunud tundmatu autori loodud oodi Katariina II-le, peeti hällilaulu esimeseks udmurdi luuletuseks ja selle avaldamist udmurdi kirjanduse lähtepunktiks. Vereštšagini rahvaluulelise inspiratsiooniallika toetajad – kirjandusteadlane Aleksandr Škljajev, keeleteadlane Rif Nasibullin, ajaloolane Deniss Saharnõhh – pidasid luuletust algupäraselt rahvaluuleks või selle töötluseks (Škljajev 1989; Nasibullin 1989; Saharnõhh 2010). Luuletuse kujundisüsteem ja stiil on tõepoolest väga lähedased udmurdi folkloorile, mille ekspert Vereštšagin oli. Ent kirjandusteadlased Pjotr Pozdejev, Peter Domokoš ja Vassili Vanjušev ei kahelnud, et hällilaul “Hall, hall tuvike” pärineb andeka kirjaniku sulest (Pozdejev

1965: 154–155, 1966: 7, 1984: 112–117; Domokoš 1993: 181–184; Vanjušev 1978: 77–82, 1995: 101–106). Tatjana Vladõkina luuletuse folkloristlik analüüs tõestas veenvalt, et luuletuse algne autor on Vereštšagin. Selle tõendina tõi uurija välja mitmeid argumente, sealhulgas viisi pärimuses toimimise iseärasusi (“laulu päheõpitus”) ja ristriimilist stroofivormi kogu teksti vältel, mis ei ole omased udmurdi rahvalaulule (Vladõkina 1991: 135–141). Võib lisada, et autoriloomingu selged jooned – muutlikkuse puudumine – tulevad eriti selgelt esile siis, kui hällilaulu lauldakse tüdrukule.

Noodinäide 4. Nunõ vettan Hällilaul (Mari Eli Vabariigi Mari-Tureki rajooni Karlõgani küla, esitas Maria Iljina, snd 1926)

ба - йуш - ки ба - йу ба - йу ба - йуш - ки ба - йу ба - йу
 о - л'а ба - боз бай ка - роз бад - зым бу - дос тир ку - тоз
 тэ - л'э мы - нос ко - ра - лоз бад - зым кы - зэс но - гыр - тоз

*Bajuski, baju, baju,
 Olja baboz, bai karoz.
 Baddzh'õm budoz, tir kutoz,
 Tele mõnoz, koraloz,
 Baddzh'õm kõzez no pogõrtoz.*
 (Nurijeva 2004: 251)

Äiu, äiu, äiu,
 Olja heidab magama ja uinub.
 Kasvab suureks, võtab kirve,
 Läheb metsa, hakkab raiuma,
 Suure kuuse maha võtab.

Vereštšagini luuletus “läks rahva sekka”, millele paljuski aitas kaasa udmurdi valgustaja, luuletaja ja folklorist Kuzebai Gerd (1898–1937). Teadlased märgivad, et Gerd avaldas seda luuletust korduvalt Vereštšagini autorluse all, lisades pärast iga salmi refrääni *Iz', iz', nunõje, zarni bugore!* (Maga, maga, mu lapsuke, kullapallike!) ja asendades mõned sõnad:

*Tšagõr, tšagõr dõdõke!
 Malõ põdde žobas'kod?
 Tšeber pije, gõdõke!
 Malõ jalam bõrdis'kod?*

Hall, hall tuvike!
 Miks jalakesi määrid?
 Mu ilus pojake kallike!
 Miks, lapsuke, aina nutad?

Õz', õz', nunõje,
Zarni bugore!

Baddzh'om budod – tir kutod –

Tele mõnod kõrdzh'asa;

Džužõt kõzez us'kõtod,

Žadjod pude korasa,

Õz', õz', nunõje,

Zarni bugore!

(Gerd 1927: 110)

Maga, maga, mu väikseke,
kullapallike!

Kasvad – võtad kirve,

Lähed lauluga metsa;

Langetad suure puu,

Raiud ja väsid.

Maga, maga, mu väikseke,

kullapallike!

Otsustades avaldatu ja arhiivimaterjali põhjal võiks pärimuskeskkonnas taandada häällilaulu teksti üheks refrääniks või lisada uusi motiive. Häällilaulu arvatavasti üks huvitavamaid versioone on salvestatud Alnaši pärimusest 1927. aastal sündinud Mavra Krasnovalt. Tekstis pöördub ema õrnusega väikese poja poole ja jutustab, kuidas talle laulab ööbik, mesilane toob mett, liblikas paneb pea alla lilli, aga oravad korjavad pähkleid.

Noodinäide 5. Nunõ vettan gur. Häällilaul (Udmurdi Vabariigi Alnaši rajooni Udmurt Višuri küla)

Изь, изь, ну-ны-е, ул-мо-пу сясь-ка-е,
[у-чы] ты-ныд кыр-за-лоз, зар-ни муш че-чы ва-ёз.
Ча-гыр бур-до бу-бы-ли йыр у-лад сясь-ка ва-лёз.
Ко-ны пи-ёс паш-пу-ись пуш-мо-ли би-ча-ло-зы,
би-чам чёс-кыт тысь-ёс-сёс бур-ки-сы-яд по-но-зы.
Изь, изь, ну-ны-е, ул-мо-пу сясь-ка-е,
вад-эын бу-дод, тир ку-тод, тэ-ле мы-нод, кыз чо-год
до-рад бер-тод шу-ла-са, а-на-ед та-бань пы-жоз.
А-на-ед та-бань пы-жоз, луд кеч кө-йын кө-я-лоз.
Луд кеч кө-йын кө-я-лоз, ко-ны бы-жын вё-я-лоз.

<i>Iz', iz', nunõje, ulmopu sjas'kaje,</i>	Maga, maga, mu lapsuke, mu õuna- puuõieke,
<i>Utšhõ tõnõd kõrdzh'aloz, zarni</i>	Õobik laulab sulle, kuldne mesilane
<i>muš tšetšõ vajoz.</i>	toob mett,
<i>Tšagõr burdo bubõli jõr ulad</i>	Sinitiivaline liblikas paneb su pea alla
<i>sjas'ka valjõz.</i>	lilli.
<i>Kon'õ pijos pašpuõs' pušmoli</i>	Oravad korjavad põõsastelt
<i>bitšalozõ.</i>	pähkleid,
<i>Bitšam tšeskõt tis'josses bur</i>	Magusad pähkliid panevad su
<i>kisõjad ponozõ.</i>	paremasse taskusse.
<i>Iz', iz', nunõje, ulmopu sjas'kaje.</i>	Maga, maga, mu lapsuke, mu õuna- puuõieke.
<i>Baddzh'õn budod, tir kutod,</i>	Kasvad suureks, võtad kirve,
<i>Tele mõnod, kõz tšhogod.</i>	Lähed metsa, kuuse raiud,
<i>Dorad bertod šulasa,</i>	Tuled koju vilega,
<i>Anajed taban' põžoz,</i>	Ema küpsetab sulle pannkooke,
<i>Anajed taban' põžoz,</i>	Ema küpsetab sulle pannkooke,
<i>Ludketš kõiõn kõjaloz.</i>	Määrib jänerasavaga.
<i>Ludketš kõiõn kõjaloz.</i>	Määrib jänerasavaga,
<i>Kon'õ bõžõn võjaloz.</i>	Määrib oravasabaga.

(Boikova & Vladõkina 1992: 113–114)

Uus süzeeliin sisaldab ohtralt animafilmi kaadreid meenutavaid pilte, mis on udmurdi tagasihoidliku ja vaashoitud traditsioonilise eneseväljenduse seisukohalt ebatavalised. Metsaelanike “multifilmilikkus”, hällilaulu fragmendi sarnasus lastekirjandusliku luule kujunditega viitab veel ühele võimalikule, kuid hilisemale autorisekkumisele laulu teksti, millest võib saada ka iseseisva uurimistöö objekt.

Kes on viisi autor?

Kui filoloogilistes vaidlustes on teada erinevate osapoolte seisukohad, siis etnomusikoloogias pole laulu autorluse teemat veel isegi tõstatatud. Viis on vähimisi loetud rahvalikuks või omistatud Vereštšaginile (Sizõi 2004: 25; Tšagõr 2000: 42). Vereštšagini luulel põhineva häällilaulu esimene noodistus ilmus 1925. aastal Glazovo pedagoogilise tehnikumi õpetaja Mihhail Romanovi udmurdi laulude kogumikus.

Noodinäide 6. Nunõ vettan kõrdzh'an. Häällilaul

(Romanov 1925: 3–4)

Lähtudes laulikute avaldamise tollastest eesmärkidest (koolikooride repertuaari koostamine) ja välitöökogemuseta mitteheliiloojatest autorite töövõtetest võib eeldada, et laul on üles kirjutatud õpilaste suust ja seejärel seatud neljahäälsele koorile. Nähtavasti oli see häällilaul juba 1920. aastatel rahva seas laialt levinud. Kuzebai Gerd on kirjeldanud uute laulude levimist Udmurdimaal: "... nõudlus votjaki laulutekstide järele oli nii suur, et selliseid väljaandeid haarati lennult, viisid õpiti selgeks kontsertidel, etendustel ja votjaki kongresside ajal kuulmise järgi ning kanti siis noorte ja kultuuritöötajate poolt kõigisse Udmurdimaa

nurkadesse” (Gerd 1927: 3). Seejuures vaikis ta tagasihoidlikult enda rollist laulude populariseerimisel. Udmurdi etnomusikoloog Rimma Tšurakova, kes uuris Kuzebai Gerdi loomingulist pärandit ja sai suhelda tema kaasaegsetega, märkis:

Kaasaegsete mälestuste järgi oli K. P. Gerd [möödunud sajandi – I. N.] 20. aastatel lauljana väga populaarne. Ta laulis rahvalikke ja revolutsioonilisi ning omaloomingulisi laule. Tänu tema esinemistele omandasid suure populaarsuse laulud “Tšagör, tšagör dödöke” (“Hall, hall tuvike”), “Vož badjar, oi kad’ ik” (“Nagu roheline vaher”) “Por”jaloz, por”jaloz” (“Keerutab, keerutab”) jt. (Tšurakova 1989: 50)

Ent Gerd ise on oma ainsas 1927. aasta noodistatud kogumikus ära toonud vaid hällilaulu teksti. Aga kes on siis viisi autor? Vihje võib anda eelpool mainitud fakt Vereštšagini luuletuse redigeerimisest Kuzebai Gerdi poolt, kes lisas refräänini “Iz’, iz’ nunõje zarni bugore!” pärast iga salmi, andes luuletusele laulu vormi – salm ja refrään. Võib oletada, et Kuzebai Gerd, andekas laulja ja pädev muusik, muutis teadlikult Vereštšagini luuletuse struktuuri, kohandades seda enda loodud või talle teadaoleva meloodiaga. Just sel kujul saavutas hällilaul populaarsuse.

Samas ei saa loobuda ka teistest hüpoteesidest, sest 1920. aastatel töötasid Udmurtias sellised kutselised muusikud nagu Mihhail Romanov, Mihhail Iljin, Jelizaveta Molotkova, E[?] Mironova, Mihhail Kurotškin ja teised, mistõttu jääb udmurdi hällilaulu viisi autorlus esialgu lahtiseks.

Kokkuvõtteks

Vaatamata oma näilisele lihtsusele ja vähenõudlikkusele on hällilaulužanr sageli pälvinud luuletajate tähelepanu. Tõenäoliselt teadis Vereštšagin hästi ome eelkäijate luuletusi: 1838. aastal ilmunud Mihhail Lermontovi “Kasakate hällilaulu”; Nikolai Nekrassovi (1845), Lev Mei (1849) ja Apollon Maikovi (1858) “Hällilaule”. Udmurdi keeles oma hällilaulu luues kasutas Vereštšagin vene luuletajate kogemustele tuginedes venekeelse luule norme: stroofiline vorm, riimitud read, neljajalgne trohheus.

Luuletus “Hall, hall tuvike” osutus edukaks. Vereštšagin esitles seda oma lugejatele kui hällilaulu, mida ta kuulis last magama paneva udmurditari esituses. Laul sai oma viisi ja muutus tõeliselt rahvalikuks, saades tuntuks igas udmurdi

külas. Nii omandas autorilooming udmurdi folkloorižanrisüsteemis iseseisva folklooriüksuse staatuse, tõrjudes peaaegu välja häällilauluimprovisatsioonid.

Tõlkinud Asta Niinemets

Kirjandus

Anisimov & Veršinina & Ptšelovodova 2011 = Anisimov, Nikolai & Vershinina, Elena & Pchelovodova, Irina. *Tigyrmen gur'es: Udmurt el'kunys' Kiiasa erosys' tigrmen udmurt'eslen kyrdzh'an"essy = Tigyrmenskie melodii: pesni tigrmenskikh udmurtov Kiiasovskogo raiona Udmurtskoi Respubliki*. Narodnoe tvorcestvo Udmurtii. Izhevsk: Resp. Dom nar. tvorcestva, Dom molodezhi.

Boikova & Vladõkina 1992 = Boikova, Elena & Vladykina, Tat'iana. *Pesni iuzhnykh udmurtov*. Vyp 1. Udmurtskii fol'klor. Izhevsk: UIIIaL UrO RAN.

Domokoš 1993 = Domokosh, Peter 1993. *Istoriia udmurtskoi literatury*. Izhevsk: Udmurtiia.

Gerd, Kuzebai 1927. *Udmurt kyršan"es. Revoliutsionnye i udmurtskie narodnye pesni*. Izhevsk: Udkniga.

Nasibullin, Rif 1989. Iubilei ili oshibka? – *Udmurtskii universitet*. 7 marta.

Nurijeva 2004 = Nurieva, Irina. *Pesni zaviatskikh udmurtov*. Udmurtskii fol'klor. Vyp. 2. Izhevsk: UIIIaL UrO RAN.

Pozdejev 1965 = Pozdeev, Petr. Fol'klornye istochniki proizvedenii G. E. Vereshchagina. – *Vsesoiuznaia konferentsiia po finno-ugrovedeniiu*, iun' 1965 g. Syktyvkar, lk 154–155.

Pozdejev 1966 = Pozdeev, Petr. Udmurt literaturalen kyldemez. – *Udmurt literatura*. Izhevsk: Udmurtiia.

Pozdejev 1984 = Pozdeev, Petr. Snachala byla pesnia – *Krai rodnikovyi*, lk 112–117.

Romanov, Mikhail 1925. *Udmurt ulosys' liukam udmurt kyrdzh'an"es*. Izhkar: Udkniga.

Saharnõhh 2010 = Sakharnykh, Denis. Ob avtorstve "pervogo udmurtskogo stikhotvoreniia". – *Zhivaia starina* 2, lk 52–55.

Sizõi 2004 = "Sizyi, sizyi golubok..." 2004. [udmurt. pesnia], muzyka narodnaia; slova G. E. Vereshchagina; perevel s udmurtskogo V. Emel'ianov. – Cherygova, V. M. (koost). *Rodnoi zemli prostory*. Khrestomatiia po fol'kloru i lit. Udmurtii, 1–4 kl. Izhevsk: Udmurtskii un-t, lk 25.

Škljajev 1989 = Shkلياev, Aleksandr. Litso i iznanka prazdnika, ili Nekotorye poiasneniia k 100-letiiu udmurtskoi literatury. – *Udmurtskii universitet* 3 marta.

Tšagõr 2000 = "Chagyr, chagyr dydyke". Krez'gurez kalyklen; kyl"esyz G. Vereshchaginlen. – *Kenesh* 5/6, lk 42.

Tšurakova 1989 = Churakova, Rimma 1989. Pesnia v tvorcestve K. P. Gerda. – Lozhkin, Veniamin (vast toim). *Istoki iskusstva Udmurtii*. Izhevsk: Udmurtskii institut istorii, iazyka i literatury Ural'skogo otdeleniia Akademii nauk SSSR, lk 49–67.

Vanjušev 1978 = Vaniushev, Vasilii. Istoki i traditsii pervogo original'nogo stikhotvoreniia na udmurtskom iazyke. – *Vnutrennie i mezhnatsional'nye sviazi udmurtskoi literatury i fol'klora*. Izhevsk: Nauchno-issledovatel'skii institut pri Sovete Ministrov Udmurtskoi ASSR, lk 77–82.

Vanjušev 1995 = Vaniushev, Vasilii. *Tvorcheskoe nasledie G. E. Vereshchagina v kontekste natsional'nykh literatur Uralo-Povolzh'ia*. Izhevsk: Udmurtskii institut istorii, iazyka i literatury UrO RAN.

Vereštšagin 1996 = Vereshchagin, Grigorii. Vospitanie detei. – Vereshchagin, G. E. *Sobranie sochinenii* v 6 t. T. 2: *Votiaki Sarapul'skogo uezda Viatskoi gubernii*. Izhevsk: UIIIaL UrO RAN, lk 47–50.

Veršinina & Vladōkina 2014 = Vershinina, Elena & Vladykina, Tat'iana. *Pesni iuzhnykh udmurtov*. Udmurtskii fol'klor. Vyp 3. Izhevsk: UIIIaL UrO RAN.

Vladōkina 1991 = Vladykina, Tat'iana. “Chagyr, chagyr dydyke...”: opyt fol'kloristicheskogo prochteniia. – *Dooktiabr'skie istoki mezhliteraturnoi obshchnosti Uralo-Povolzh'ia*. Izhevsk: Udmurtskii institut istorii, iazyka i literatury UrO RAN, lk 135–141.

Summary

Udmurt lullaby: Once again to the problem of the original source

Irina Nurieva

Leading Researcher

Udmurt Institute of History, Language and Literature

Udmurt Federal Research Center

Ural Branch of the Russian Academy of Sciences

nurieva-59@mail.ru

Keywords: Kuzebai Gerd, Udmurt folklore, Udmurt lullaby, Grigori Vereshchagin

Udmurt lullabies are divided into two different musical and stylistic groups. The first one, similar to many Finno-Ugric peoples, includes improvised songs - the most archaic layer of song folklore. Improvised Udmurt lullabies are various rhythmic and melodic intonations that are meant to soothe or put the child to sleep. However, the singers I met during fieldwork often sang another lullaby based on the verse of G. E. Vereshchagin, “Chagyr, chagyr dydyke...” (Blue, blue pigeon...). All the variants of this lullaby form the second group. That lullaby has been recorded throughout Udmurtia, almost supplanting local improvised lullabies. Musical analysis of the lullaby “Chagyr, chagyr dydyke...” has shown that, unlike improvised lullabies, this tune belongs to a late music style.

The lyrics of the lullaby attracted the attention of philologists and literary critics, who tried to clarify the authorship of the verse. The verse “Chagyr, chagyr dydyke...” was published by the Udmurt writer and ethnographer Vereshchagin in 1889. The heated discussion around the problem of Vereshchagin’s authorship, which unfolded later on, lasted for several decades. Udmurt folklorist T. G. Vladykina put an end to the dispute, concluding that the author of the lullaby was Vereshchagin. As proof of his authorship, the researcher presented several convincing arguments, including the peculiarities of the functioning of this tune in the tradition (“memorized song”) and the strophic form with cross-rhyme, not typical of Udmurt ritual song folklore.

Vereshchagin’s verses spread among people thanks to the Udmurt scholar, poet, and musician Kusebai Gerd. Gerd published this verse several times under the authorship of Vereshchagin, adding the refrain “Iz, iz, nunye, zarni bugore!” (Sleep, sleep, my child, golden ball!) after each stanza and replacing some words. In this version, the lullaby spread throughout Udmurtia.

While in philological disputes the points of view of different parties are known, in ethnomusicology the problem of music authorship has not even been raised yet. The music was considered folk or attributed to Vereshchagin. The first musical notation of the lullaby with Vereshchagin’s lyrics was published in 1925, in a collection of Udmurt songs by Mikhail Romanov, who was a teacher at the Glazov Pedagogical Technical School. Apparently, he recorded it from his students, then reworked it for a four-voice choir. The lullaby was sung all over Udmurtia at that time. It was also sung by Gerd, who had a good voice and musical education. It can be assumed that Kusebai Gerd composed the melody to the verse of Vereshchagin.

The fate of the verse “Chagyr, chagyr dydyke...” turned out to be fortunate. Vereshchagin nominated it as a lullaby song heard from an Udmurt woman “laying her child down”. And it really turned into a folk song, acquired its own melody, becoming known in every Udmurt village. Thus, in the Udmurt folklore genre system the author’s work acquired the legal status as an autonomous folklore unit, practically supplanting lullaby improvisations.

Irina Nurijeva on Venemaa Teaduste Akadeemia Uurali osakonna Udmurdi Föderaalse uurimiskeskuse udmurdi ajaloo, keele ja kirjanduse instituudi juhtivteadur. Tema teaduslikud huvid on seotud Volga-Kama piirkonna rahvaste traditsioonilise muusikakultuuri uurimisega, žanrisüsteemi kujunemise iseärasustega, traditsioonilise kõlapildiga, mütoloogiliste ideedega ümbritseva helimaastiku kohta.

Irina Nurieva is Leading Researcher at the Udmurt Institute of History, Language and Literature of the Udmurt Federal Research Center of the Ural Branch of the Russian Academy of Sciences. Her research interests are related to the study of the traditional musical culture of the peoples of the Volga-Kama region,

Irina Nurijeva

the peculiarities of the formation of the genre system, the traditional sound ideal, and the mythological ideas about the surrounding soundscape.

ORCID 0000-0003-4372-3180

nurieva-59@mail.ru